

Agroturystyka wyspecjalizowana na obszarach leśnych (na przykładzie Lasów Janowskich)

Tomasz Dziechciarz

Streszczenie. Znaczenie agroturystyki na obszarach przyrodniczo cennych, w tym także na obszarach leśnych w społeczeństwach europejskich wzrasta od wielu lat. Polska, której lasy zajmują obszar prawie 30% jej powierzchni, jest krajem o dużych możliwościach rozwoju tej formy turystyki. Lasy coraz częściej stają się obszarami rozwoju agroturystyki w wyspecjalizowanych formach. Są obiektem nie tylko popularnych wcześniej aktywności, takich jak zbieranie owoców leśnych, grzybobranie czy spacerowanie, lecz także nowych ich rodzajów: podglądania zwierząt leśnych i ptaków („birdwatching”), biegów na orientację, rajdów rowerowych, „leśnych szkół przetrwania”. Autor przeprowadził w latach 2005-2010 badania ankietowe wśród właścicieli gospodarstw agroturystycznych położonych w Lasach Janowskich. Wyniki tych badań są podstawą tezy, że przyszłość ekonomiczna całej Polski wschodniej – bogatej w nieskażoną przyrodę, w tym także duże kompleksy leśne – powinna opierać się na turystyce wyspecjalizowanej, wykorzystującej tanią bazę noclegową, m.in. istniejących tu gospodarstw agroturystycznych.

Słowa kluczowe: las, agroturystyka, gospodarstwo agroturystyczne, Lasy Janowskie

Abstract. Agritourism specialized on forest areas (on the example of Janowskie Forest). Significance of agritourism on natural valuable areas, including forest areas, in European societies is growing for many years. Poland is rich in forests (30% of the entire area) and has possibility of the development of agritourism. Forests more and more often become areas of the development of agritourism in specialized forms. Both traditional activities (walking, the mushroom picking), as well as the new ones (birdwatching, forests survival, cross-country or bicycle races). Author of this study is showing chosen results of questionnaire surveys conducted amongst owners of households in Janowskie Forest in the period 2005-2010. His research thesis is: specialized agritourism is the best form of tourism on forests natural areas especially in the Eastern Poland.

Keywords: forest, agritourism, agrifarms, Janowskie Forest

Wstęp

Rozwój agroturystyki w okresie ostatnich 20 lat nowej polskiej rzeczywistości społeczno-ekonomicznej, stał się istotnym faktem, skutkującym zmianami w funkcjonowaniu nie tylko turystyki w ogóle, lecz również wielu obszarów wiejskich, w tym także tych, na których położone są duże obszary leśne. Szczególnie dobrze jest to widoczne w Polsce wschodniej, bogatej w rozległe lasy. Agroturystyka jako swoisty rodzaj turystyki na obszarach wiejskich, coraz częściej wykorzystuje lasy jako miejsce wyspecjalizowanych form aktywności turystycznej. Wcześniejsze rodzaje tej aktywności (zwane w literaturze specjalistycznej pro-

duktami turystycznymi), jak m.in. grzybobranie, spacery, leśne rajdy rowerowe – są uzupełniane przez nowe rodzaje: „survival rodzinny”, podglądanie zwierząt leśnych i ptaków, gry terenowe, itp.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie – na przykładzie Lasów Janowskich, położonych na wschodzie Polski – kierunku i natężenia zmian jakościowych, występujących w ostatnich latach w turystyce na obszarach przyrodniczo cennych, jakimi są duże kompleksy leśne wraz z obszarami zajęтыми przez bagna i torfowiska.

Autor podejmuje próbę odpowiedzi na następujące pytania:

- jak zmieniają się preferencje turystów korzystających z wypoczynku w gospodarstwach agroturystycznych co do produktów turystycznych dostępnych na obszarach leśnych w Polsce Wschodniej?
- czy prawdziwa jest teza, że agroturystyka jest taką dziedziną działalności gospodarczej, która dobrze sprzyja ochronie i obszarów leśnych?
- jakie znaczenie ma agroturystyka dla mieszkańców obszarów sąsiadujących z Parkiem Krajobrazowym „Lasy Janowskie” (PKLJ)?

Autor opracowania przeprowadził w dwóch okresach lat 2004-2005 oraz 2009-2010 porównawcze badania ankietowe oraz wywiady w tych samych gospodarstwach agroturystycznych (GA), położonych na obszarze Lasów Janowskich. Dotyczyły one w głównej mierze społecznych oraz ekonomicznych problemów ich funkcjonowania, ale także pozwalały zidentyfikować motywy przyjazdu turystów do Lasów Janowskich.

Walory turystyczne Lasów Janowskich

Walory turystyczne regionu stanowi zespół elementów środowiska przyrodniczego oraz elementów pozaprzyrodniczych, które – wspólnie lub każde z osobna – są przedmiotem zainteresowań turystów (Warszyńska i Jackowski 1979). Można je podzielić według kryterium motywów, jakimi kieruje się turysta, przybywając do danego obszaru w celach rekreacyjnych. Są to:

- walory przyrodnicze (zależne głównie od warunków środowiska naturalnego, obejmujące m.in. parki krajobrazowe i rezerwy),
- walory kulturowe – antropogeniczne (obejmujące wytwory kultury materialnej i duchowej człowieka, np. zabytki, folklor, itp.),
- walory specjalistyczne (umożliwiające uprawianie różnych form turystyki kwalifikowanej).

Głównym walorem przyrodniczym badanego obszaru jest rozległy kompleks leśny, objęty prawie w całości przez PKLJ (około 29 km długości i 12 km szerokości, o powierzchni 34 502 ha). Na wschodzie sąsiaduje on z równie rozległym kompleksem Puszczy Solskiej, a na zachodzie z mniejszym – Lasów Lipskich. Występuje tu drzewostan sosnowy z domieszką świerka, jodły i buka, co sprzyja czystości powietrza oraz specyficznemu mikroklimatowi. Najciekawszym z kilku rezerwatów przyrody, przyciągającym głównie w okresie letnim rzesze turystów, jest torfowisko „Imielty Ług”.

Walory antropogeniczne reprezentują na badanym obszarze trzy miejsca:

- Łązek Garncarski (wieś słynąca od blisko 200 lat z tradycyjnych wyrobów garncarskich oraz kaffli, obecnie są tu czynne trzy pracownie garncarskie),
- Momoty Górne (wieś, w której w latach 1972-1999 ksiądz Pińciurek zbudował własnoręcznie, bez planu architektonicznego i pozwolenia władz drewniany kościółek, zawierający elementy ludowej sztuki chrześcijańskiej),
- Porytowe Wzgórze (miejsce największej bitwy partyzanckiej II wojny światowej – połączonych oddziałów AK, AL, BCh i partyzantów radzieckich przeciwko przeważającym

oddziałom Wehrmachtu, obecnie znajduje się tu cmentarz i charakterystyczny pomnik dłuta B. Chromego).

Walory specjalistyczne stanowią przede wszystkim te cechy i elementy środowiska naturalnego, które umożliwiają uprawianie różnego rodzaju aktywności kwalifikowanych (wędkarstwo, zbieranie runa leśnego, rajdy rowerowe, jazda konna, myślistwo, itp.). Cały obszar parku krajobrazowego wraz z otoczeniem jest bardzo dobrze przygotowany do tych aktywności turystów.

Agroturystyka w Lasach Janowskich

Agroturystyka jest częścią szerszej definiowanej „turystyki wiejskiej”, czyli formy rekreacji odbywającej się na obszarach tzw. „prawdziwej wsi” i obejmującej wiele rodzajów aktywności turystycznej (Drzewiecki 1995). Blisko powiązana z agroturystyką jest turystyka ekologiczna (ekoturystyka). Obie te formy turystyki wiejskiej rozwinięte są szczególnie dobrze na obszarach przyrodniczo cennych (parki narodowe, krajobrazowe, rezerваты).

Cechami charakterystycznymi agroturystyki jako działalności gospodarczej prowadzonej przez rolników na obszarach wiejskich są m.in.:

- zlokalizowanie gospodarstw agroturystycznych przyjmujących turystów w czynnych gospodarstwach rolnych (właściciele takich GA zwolnieni są z podatku dochodowego PIT, pod warunkiem, że wynajmują turystom maksymalnie do pięciu pokoi, usytuowanych w budynku mieszkalnym gospodarstwa rolnego),
- działalność stowarzyszeń agroturystycznych (jest ich obecnie w całej Polsce blisko 60), które są łącznikiem pomiędzy GA a urzędami centralnymi i lokalnymi, oferujących ich właścicielom m.in. szkolenia specjalistyczne, bezpłatny marketing, ułatwienia w pozyskaniu środków finansowych z UE,
- wytworzenie w ostatnich latach przez wiele GA oraz instytucji lokalnych tzw. „produktu turystycznego” czyli ściśle zdefiniowanej i zorganizowanej dla turysty oferty spędzenia przez nich czasu w GA i jego otoczeniu.

Początki agroturystyki w Polsce przypadają na I połowę lat 90. ubiegłego wieku. Przez okres blisko 20 lat powstało w całym kraju około 8,8 tys. kwater agroturystycznych. Największa ich liczba znajduje się w najbardziej atrakcyjnych pod względem przyrodniczym i krajobrazowym regionach Polski: w Karpatach (głównie Bieszczady i Tatry), na pojezierzach (Mazury) oraz w pasie pobrzeża Bałtyku. Około $\frac{2}{3}$ wszystkich GA jest zlokalizowanych w słabiej rozwiniętym pod względem ekonomicznym „regionie peryferyjnym Polski wschodniej” (województwa: podkarpackie, lubelskie, świętokrzyskie, podlaskie i warmińsko-mazurskie), co świadczy o tym, że dochody z agroturystyki stanowią na tym obszarze istotny element całego dochodu wielu gospodarstw rolnych.

W tabeli 1 przedstawiono GA oraz inne obiekty bazy noclegowej PKLJ na tle ościennych województw oraz Polski.

Analizując te dane, można zauważyć, że GA w Lasach Janowskich jest niewiele. Istotne jest jednak to, że od momentu ich powstania blisko 17 lat temu, ich liczba nieznacznie tylko spadła (z 16 do 14). Świadczy to o tym, że agroturystyka przyjęła się tu na stałe, pomimo wielu istniejących do dziś, ale stopniowo tracących na znaczeniu barier finansowych i organizacyjnych. Większość z GA nie należy już do Stowarzyszenia Agroturystycznego „Ziemia Janowska”, obecnego tu od 1998 roku. Związane jest to przede wszystkim z faktami zakończenia procesu inwestowania w GA oraz wyszkolenia właścicieli gospodarstw w dziedzinie obsługi ruchu turystycznego. Obecnie w całym kraju można zauważyć w turystyce wiejskiej tendencję do przekształcania się typowego, związanego z gospodarstwem rolnym GA w nowe – typu pensjonatowego, nastawionego na całoroczne, dłuższe pobyty turystów. Wynika to – szczegól-

Tab. 1. Obiekty noclegowe w Parku Krajobrazowym „Lasy Janowskie” na tle Polski oraz województw lubelskiego i podkarpackiego

Table 1. Accommodation facilities in Landscape Park „Janowskie Forest” versus territory of Poland and provinces: Lubelskie and Podkarpacie

Wyszczególnienie	Lasy Janowskie		Województwo lubelskie		Województwo podkarpackie		Polska	
		%		%		%		%
Kwatery agroturystyczne ogółem	14	0,16	408	4,6	1.074	12,2	8.790	100,0
w tym: gospodarstwa agroturystyczne niestowarzyszone	11	0,13	295	3,4	775	8,8	7.980	90,8
w tym: gospodarstwa agroturystyczne – członkowie stowarzyszeń agroturystycznych	3	0,03	113	1,3	299	3,4	810	9,2
Inne obiekty turystyczne (hotele, pensjonaty, schroniska, domy wycieczkowe)	12	0,17	298	4,3	355	5,1	6.992	100,0

Źródło: www.pklassyjanowskie.pl, www.agroturystyka.pl, www.intur.com.pl oraz Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2009, GUS Warszawa 2009

Source: www.pklassyjanowskie.pl, www.agroturystyka.pl, www.intur.com.pl and Statistical Yearbook of the Polish Republic in 2009, GUS, Warsaw 2009

nie w Polsce wschodniej – z nieopłacalności prowadzenia gospodarki rolnej, przy jednoczesnym wzroście dochodów z turystyki.

Wyniki badań

Turyści wybierający GA jako miejsce swoich wakacji lub wyjazdów weekendowych dokonują wyboru najczęściej przez Internet. Kierują się przy tym przede wszystkim miejscem pobytu oraz dostępnymi produktami turystycznymi, które są zgodne z ich preferencjami co do wypoczynku. W przypadku wypoczynku rodzinnego decyzję o wyborze GA podejmują rodzice.

W tabeli 2 przedstawione zostały najczęściej wybierane przez turystów produkty turystyczne, a więc motywy, dla których wybrali wypoczynek – co najmniej 3-dniowy – na obszarze Lasów Janowskich w istniejących tu GA. Wywiady i ankiety przeprowadzono 2-krotnie na przestrzeni 5 lat, w tych samych GA, m.in. po to, aby zanotować zmiany preferencji turystów. W okresie badawczym lat 2005-2006 ważnym faktem był brak w Lasach Janowskich zasięgu telefonii komórkowej i Internetu (do 2008 roku), co niejednokrotnie było atutem tego obszaru (zapracowani przedsiębiorcy oraz tzw. „białe kołnierzyki” z Warszawy, Krakowa czy Lublina przybywali tu na urlop, aby odpocząć od stresu i odizolować się od kontrahentów i pracodawców, chociaż na krótki czas).

Analiza danych przedstawionych w tabeli 2 pozwala na sformułowanie następujących wniosków dla obu badanych okresów:

Tab. 2. Produkty turystyczne dostępne w PK „Lasy Janowskie” – liczba oraz zmiany udziałów w okresach lat 2005-2006 i 2009-2010

Table 2. Tourist products available in the Landscape Park „Janowskie Forest” – numbers and share changes in periods 2005-2006 and 2009-2010

Rodzaje produktów turystycznych wybieranych przez turystów jako główny motyw ich przyjazdu do gospodarstw agroturystycznych położonych w PK „Lasy Janowskie”	Liczba i udziały wskazań wymienionych przez ankietowanych właścicieli gospodarstw agroturystycznych			
	2005-2006		2009-2010	
		%		%
wypoczynek aktywny (spacery, marsze, tzw. „nordic-walking”, jazda na rowerze po lesie)	20	23,0	13	13,5
jazda konna po lesie	9	10,3	4	4,2
myślistwo	7	8,1	5	5,2
zbieranie owoców leśnych (żurawina, czarna jagoda, itp.)	11	12,6	7	7,3
grzybobranie	15	17,3	10	10,5
wędkowanie	3	3,4	1	1,0
tzw. „gospodarskie ZOO”	2	2,3	1	1,0
obserwacja i uczestnictwo w procesie produkcji rolnej	2	2,3	–	–
sprzedaż bezpośrednia produktów rolnych	4	4,6	1	1,0
biegi na orientację	1	1,2	4	4,2
tzw. „Jarmark Garncarski” (czerwiec)	3	3,4	11	11,5
turystyka etnograficzna (kościół w Momotach Górnych)	2	2,3	7	7,3
gry terenowe (paintball, itp.)	4	4,6	5	5,2
tzw. „bezkrawe polowania z aparatem fotograficznym”	–	–	8	8,3
podglądanie zwierząt leśnych i ptaków (birdwatching)	–	–	4	4,2
tzw. „leśna szkoła przetrwania”, „survival rodzinny”, wyprawy pojazdami terenowymi przez las i bagna	1	1,2	13	13,5
inne	3	3,4	2	2,1
RAZEM	87	100,0	96	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie wywiadów i badań ankietowych

Source: own study based on interviews and surveys

1. W okresie 2005-2006:
 - dominują tradycyjne aktywności: spacery po lesie, jazda rowerem ścieżkami rowerowymi, grzybobranie i zbieranie owoców leśnych,
 - oferowane i przyjmowane przez turystów są typowe dla gospodarstwa agroturystycznego produkty: sprzedaż bezpośrednia płodów rolnych, tzw. „gospodarskie zoo”, obserwacja i pomoc w pracy gospodarstwa rolnego.
2. W okresie 2009-2010:
 - wymienione wyżej aktywności turystów przestają dominować i schodzą na drugi plan, a wyjątkiem są tylko grzybobranie i nowy rodzaj spacerów na świeżym powietrzu – tzw. „nordic-walking”,
 - „Jarmark Garncarski” w Łążku Garncarskim przy drodze krajowej nr 19, organizowany rokrocznie w ostatni weekend czerwca, staje się główną imprezą kulturalną o randze – do niedawna lokalnej, obecnie regionalnej,
 - zaczynają dominować jako produkty turystyczne nowe aktywności („eksportowane” w ostatnich latach do Polski z Europy Zachodniej i Północnej): „birdwatching” – podglądanie ptaków, bezkrwawe polowanie z aparatem fotograficznym, gry terenowe (np. „paintball”), wyprawy pojazdami terenowymi przez bagna i moczary, leśny survival rodzinny, leśne biegi na orientację itp.

Wraz z rozwojem turystyki na obszarze Lasów Janowskich, w Janowie Lubelskim i okolicznych miejscowościach powstało kilka małych, lecz działających elastycznie i prężnie biur turystycznych. Oferta tych biur skierowana jest zarówno dla typowego turysty, jak i dla pasjonatów przyrody oraz leśnej turystyki kwalifikowanej. Dodatkowo organizują one w nowo powstałym Ośrodku Edukacji Ekologicznej Nadleśnictwa Janów Lubelski kolonie i „zielone szkoły” dla dzieci i młodzieży z miast Polski wschodniej, a także konferencje dla różnych przedsiębiorstw i grup zawodowych.

Podsumowanie

W opinii autora rozwój agroturystyki wyspecjalizowanej, w tym nowych produktów turystycznych oferowanych na obszarach leśnych Polski wschodniej sprzyja kompleksowej ochronie ich środowiska przyrodniczego. Warunkiem takiej kompleksowej ochrony – jako elementu tzw. „rozwoju zrównoważonego” – jest koordynacja rozwoju agroturystyki przez instytucje szczebla centralnego (głównie Lasy Państwowe) oraz szczebla lokalnego (stowarzyszenia agroturystyczne oraz władze gminne i powiatowe).

W Polsce wschodniej istnieje potencjał, który stanowi już obecnie przeciwwagę dla przemysłu i części sektora usług. Jest nią nieskażona na dość dużym obszarze regionu, często wyjątkowa i unikalna przyroda, przede wszystkim lasy i ich otoczenie. Są to walory, które stanowią podstawę do rozwoju turystyki oraz jej specyficznej formy – agroturystyki.

Literatura

- Drzewiecki M. 1995. *Agroturystyka*. Instytut Wydawniczy „Świadectwa”. Bydgoszcz.
Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2009. GUS. Warszawa.
Warszyńska J., Jackowski A. 1979. *Podstawy geografii turystyki*. PWN. Warszawa.

Tomasz Dziechciarz

Wydział Zamiejscowy Prawa i Nauk o Gospodarce w Stalowej Woli
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
td17@tlen.pl